

ASSAJOS I ESTUDIS

L'ensenyament de la llengua catalana
a Mallorca a finals del franquisme.
L'Obra Cultural Balear i la creació
de l'Escola Municipal de Mallorquí
de Manacor (1960-1980)

*The teaching of the Catalan language in Majorca
at the end of the Franco regime. L'Obra Cultural
Balear and the creation of l'Escola Municipal
de Mallorquí de Manacor (1960-1980)*

Daniel Sáez Quetglas
danielsaez22@hotmail.com
Universitat de les Illes Balears

Data de recepció de l'original: 21 de juny de 2010
Data d'acceptació: 15 de juliol de 2010

ABSTRACT

During the last years of Franco's regime, new social agents appeared which highlighted the importance of having an own language and culture and the need to recover its values, by promoting teaching, and producing and spreading culture. This article analyzes the relationship between *Obra Cultural Balear* (the main entity born during this period, which started to work in 1962 in order to accomplish the challenge of recovering the importance of Catalan language and the culture within

Balear Islands society), and the *Escuela Municipal de Mallorca de Manacor* - an institution that appeared in 1973, with the support of the city hall at the service of the Dictatorship and the State mechanisms of control.

The study of both institutions explains the importance that *Obra Cultural Balear* had when offering a learning system which was structured in levels, a technical and methodological framework to the project of *Escuela Municipal de Mallorca* and also when accompanying with its advice of the actions and orientation of the new *Institució de Manacor*, when this institution was just starting.

The study also explains the important task of creating a coordinated network by this cultural entity in order to expand the Catalan language teaching in the whole island and how it was generated a need of a school wholly dedicated to the teaching of the native language in Manacor municipality from the machinery that had been created at the beginning of the 60's.

KEY WORDS: Franco regime, teaching, catalan language, Obra Cultural Balear

RESUM

A la darrera etapa del franquisme sorgeixen a les illes Balears nous agents socials que posen de manifest la importància de la llengua i la cultura pròpies i la necessitat de recuperar-ne el valor, promovent-ne l'ensenyament, la producció i la difusió cultural. En aquest article s'analitza la relació de l'Obra Cultural Balear, l'entitat que neix el 1962 per fer possible el repte de recuperar el pes de la llengua catalana i la cultura dins la societat de les Illes, i l'Escola Municipal de Mallorca de Manacor, una institució sorgida l'any 1973 amb el suport d'un ajuntament al servei de la dictadura i dels mecanismes de control de l'Estat.

A través de l'estudi de les dues institucions es posa de manifest la importància que va tenir l'Obra Cultural a l'hora de proporcionar un sistema d'ensenyament estructurat per nivells i una fonamentació tècnica al projecte de l'Escola Municipal de Mallorca i d'acompanyar amb el seu assessorament les accions i l'orientació de la nova institució de Manacor quan aquesta començava la seva singladura.

També es veurà la no menys important tasca de creació d'una xarxa de professorat coordinada per l'entitat cultural per estendre l'ensenyament de la llengua catalana a tots els indrets de l'illa i com es va generar la necessitat d'una escola dedicada exclusivament a l'ensenyament de la llengua autòctona al municipi de Manacor a partir de l'engranatge posat en marxa des de principis dels anys seixanta.

PARAULES CLAU: franquisme, ensenyament, llengua catalana, Obra Cultural Balear.

RESUMEN

En la última etapa del Franquismo surgen nuevos agentes sociales que ponen de manifiesto la importancia de la lengua y la cultura propia y la necesidad de recuperar su valor, fomentando la enseñanza, la promoción y la difusión cultural. En este artículo se analiza la relación de la principal entidad nacida en este período, la Obra cultural Balear que des de 1962 se puso a trabajar para hacer posible el reto de recuperar el peso de la lengua catalana i la cultura dentro de la sociedad de las Islas Baleares, i la Escuela Municipal de Mallorquín de Manacor, una institución surgida en el año 1973 con el apoyo de un ayuntamiento al servicio de la Dictadura i de los mecanismos de control del Estado.

A través del estudio de ambas instituciones se pone de manifiesto la importancia que tuvo la Obra Cultural Balear en el momento de proporcionar un sistema de enseñanza estructurado por niveles, un marco de referencia técnica i metodológica al proyecto de la Escuela Municipal de Mallorquín y de acompañar con su asesoramiento las acciones y la orientación de la nueva institución de Manacor, cuando esta justo empezaba a dar sus primeros pasos.

También se explicará la no menos importante tarea de creación de una red coordinada por la entidad cultural para extender la enseñanza de la lengua catalana a toda la isla y como se generó la necesidad de una escuela dedicada exclusivamente a la enseñanza de la lengua autóctona en el municipio de Manacor a partir del engranaje puesto en marcha desde principios de los años 60.

PALABRAS CLAVE: franquismo, enseñanza, lengua catalana, Obra Cultural Balear

INTRODUCCIÓ

El tardofranquisme és una època especialment important des del punt de vista historiogràfic per copsar manifestacions de resistència que evidencien continuïtats culturals, ideològiques i polítiques de l'etapa republicana que no es manifestaven amb tanta presència pública els anys més durs de la dictadura, o per posar de manifest noves alternatives sorgides de la societat civil que de forma clandestina o aprofitant minses possibilitats impulsen canvis en les condicions socials, culturals o polítiques. Com ha indicat Pere Ysàs,¹ el

¹ Ysàs, Pere. «Una nota sobre la crisi del franquisme i la transició a la democràcia», *Revista Història Moderna i Contemporània*, 3 (2005), pàg. 105 [http://webs2002.uab.es/hmic/2005/index.html].

final del franquisme i la transició és un procés complex, ple d'incerteses, que va iniciar-se amb la crisi de la dictadura franquista, provocada per múltiples causes. Com ell indica, aquesta constatació de la complexitat que es desprèn d'una anàlisi històrica rigorosa s'oposa a interpretacions més simplistes i de vegades tendencioses des del punt de vista ideològic, que pretenen o bé fer recaure exclusivament tota la responsabilitat o els mèrits en una elit política i econòmica que va promoure la transformació del règim o bé que el pas de la dictadura a la democràcia fou el resultat natural d'unes transformacions socials i econòmiques que es donaren aquells anys. Ysàs indica que la realitat és més complexa i que hi va haver tres factors essencials i correlacionats que van configurar la crisi de la dictadura: la creixent conflictivitat social i política, la fractura interna de la classe política franquista i la pèrdua de suports socials i institucionals que va patir el règim. Pel que fa al tercer factor, afirma: «El franquisme va patir també des de l'inici dels anys seixanta l'obertura d'altres fronts, com l'actuació crítica de sectors cada vegada més amplis del món intel·lectual i cultural.»

Aquestes actuacions, com ell mateix afirma, «s'estengueren moltes vegades sense transgredir obertament la legalitat, però incomodant el règim i contribuint de manera sensible a la seva pèrdua de suports socials, especialment entre sectors de les classes mitjanes».

En la mateixa línia interpretativa, fa anys que Bernat Sureda va remarcar la importància que tingueren els col·lectius socials de finals del franquisme, amb les seves reivindicacions, en el canvi educatiu que es va produir amb la restauració de la democràcia.² Aquesta interpretació historiogràfica ens dona l'orientació per comprendre que dins la complexitat del procés històric que es va produir en aquella època, té importància l'estudi de tots els fenòmens que d'alguna forma posen en evidència el dinamisme de la societat civil o que ens ajuden a comprendre les manifestacions de crisi de l'etapa final de la dictadura amb el testimoni de persones i d'institucions que des de dins el mateix sistema de la dictadura obriren portes al canvi.

Al marge de models metodològics, com afirmava Javier Tusell,³ fent referència a l'estudi de la transició, la història del temps present és una de

² SUREDA GARCIA, Bernat. «Participación cívica y cambio político en educación (1970-1995)», *Revista Española de Pedagogía* [Madrid], núm. 210 (abril-juny 1998), pàg. 371-396.

³ TUSELL, Javier. «La historia del tiempo presente en España», RÉMOND, René. *Hacer la historia del siglo XX*. Madrid: Biblioteca Nueva, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Casa de Velázquez, 2004, pàg. 39.

les branques del coneixement històric en què resulta més evident la relació estreta entre la investigació concreta i els models metodològics. És a dir que calen molts d'estudis monogràfics per construir els models interpretatius teòrics.

En aquest article es pretén analitzar una experiència local al poble mallorquí de Manacor que combina iniciatives personals i col·lectives amb suports més o menys compromesos d'autoritats i institucions públiques per trencar l'allunyament de les escoles que patia la llengua catalana i impulsar-ne el coneixement i l'ús públic.

Després de dècades d'ostracisme i prohibicions respecte a les llengües diferents del castellà, com a única oficial dins l'Estat espanyol, la llengua pròpia de les Illes es mantenia en els àmbits informals de la societat i no s'ensenyava als centres educatius, i no existia ni material didàctic ni llibres en català al servei del seu ensenyament. La situació lingüística a Mallorca a principis dels anys seixanta era d'una diglòssia absoluta. La immensa majoria de la població parlava i s'expressava en català en el seu quefer diari, però ni el llegien ni el sabien escriure.⁴

Les poques persones que tenien un cert domini de la seva gramàtica i del lèxic i una certa fluïdesa en la seva lectura procedien, majoritàriament, de l'entorn religiós i de les escoles seminaristes. Fou precisament en un d'aquests centres, a l'escola de La Porciúncula, on Francesc de Borja Moll va impartir diverses lliçons per instruir en l'ús de la llengua grups d'estudiants.⁵

El 1962 neix a les Illes Balears l'Obra Cultural Balear (OCB), agafant el model d'una altra entitat catalana, Òmnium Cultural (1961). Moltes de les persones que van donar suport a Francesc de Borja Moll i a les diferents secretaries destinades a la difusió de l'obra del Diccionari Català-valencià-balear (obra gegantina iniciada per mossèn Antoni Maria Alcover i continuada pel seu deixeble Francesc de Borja Moll fins a acabar-la l'any 1961), com Miquel Marquès, Joan Pons, Guillem Colom o Joan Fullana, entre d'altres, van destinar els seus esforços a un altre afer, a un altre repte: l'Obra Cultural Balear. L'objectiu d'aquesta nova entitat havia de ser la captació de donacions i socis que aportessin ajudes econòmiques per organitzar activitats, sobretot desti-

⁴ En relació amb la cultura aquests anys, vegeu: BUADES I JOAN, Josep Maria. «Cultura i societat del 1960 fins a la mort de Franco», *L'Avenç*, núm. 267 (març 2002), pàg. 31-34. Del mateix autor, «La cultura a Mallorca a finals del franquisme», *Afers*, 42-43 (2002), pàg. 361-375.

⁵ MOLL MARQUÈS, Aina. *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*. Palma: Ajuntament de Palma, 2003.

nades a l'extensió de l'ensenyament de la llengua i la seva defensa.⁶ Moll, que va participar molt activament en la creació de l'OCB, no en va voler ser mai president.

Moll era conscient de la necessitat d'un cos estructurat de continguts amb diferents nivells i graus que sistematitzés el procés d'ensenyament de la llengua catalana, i això és el que va fer l'Obra. En el seu cas, es va beneficiar del fet de pertànyer a la Càtedra de l'Estudi General Lul·lià per organitzar-hi els primers cursos de llengua. Tres eren els nivells d'ensenyament: l'elemental, el mitjà i el superior. La idea no era només ensenyar, sinó també preparar el professorat perquè pogués arribar al màxim nombre de població.⁷ Així es va programar una formació més especialitzada, distribuïda en tres cursos i que conduïa a l'obtenció del títol de professor de llengua catalana en els nivells elemental, mitjà o superior. Aleshores les noves titulacions no disposaven del reconeixement oficial de les institucions públiques: només tenien el valor simbòlic que atorgava la nova entitat cultural, i hi havia el fet que moltes persones que s'hi formaven, després s'incorporaven a la xarxa de docents, que per compte de l'Obra feia una important tasca d'extensió de l'ensenyament per tota l'illa de Mallorca.⁸

Amb tot, i malgrat l'empenta i la motivació de tots els que participaren en aquells primers moments, la realitat era tossuda i posava de manifest la manca de recursos econòmics propis i la falta de suport institucional per aconseguir els objectius proposats, sobretot a la Part Forana, ja que haver-se de desplaçar a Palma dificultava l'assistència als cursos, i si s'hi volia implicar aquesta part de la població illenca, s'havia de fer el possible per organitzar les accions formatives en els mateixos municipis.⁹ En aquest sentit, l'Obra començava a tenir un cos de professors que, amb l'assessorament permanent dels dirigents de l'entitat, es dedicaven a sembrar la llavor del canvi i ensenyaven en diferents municipis de l'illa segons el sistema de nivells proposat pel mateix Francesc de Borja Moll.¹⁰

⁶ Ídem.

⁷ Entrevista enregistrada a Aina MOLL MARQUÈS, 9 de març de 2006, en el seu domicili de Biniali.

⁸ Vegeu MOLL MARQUÈS, Aina. *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*. Palma: Ajuntament de Palma, 2003.

⁹ Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, 10 de novembre del 2000, al seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

¹⁰ Ídem.

L'INICI DELS VINCLES ENTRE L'ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ DE MANACOR I L'OCB

En un dels cursos que Francesc de Borja Moll va impartir a l'escola seminarista de La Porciúncula,¹¹ a Palma, a principis de la dècada dels anys seixanta, hi va assistir com a alumne mossèn Miquel Julià Prohens, que pocs anys després esdevindrà un personatge clau en la recuperació de l'ensenyament de la llengua catalana al municipi mallorquí de Manacor. Julià i el professor Gabriel Barceló Bover foren protagonistes d'excepció de les primeres experiències d'ensenyament de la llengua catalana amb una certa estructura i formalitat a la capital de la comarca del llevant mallorquí. Tots dos actuaven assessorats per l'OCB, es formaren a través dels cursos que la mateixa entitat va anar organitzant i lligaren les seves actuacions al sistema d'ensenyament gradual proposat per Moll.

Abans, però, Gabriel Barceló, l'any 1961, havia encetat una experiència pionera en el municipi de Manacor, amb un caràcter un poc clandestí, ja que ensenyava la llengua catalana als seus alumnes de l'assignatura de dibuix en el col·legi Ramon Llull d'ensenyament mitjà.¹² Les sessions no estaven preparades ni estructurades, aprofitava hores d'esbarjo i d'estudi per ensenyar nocions bàsiques i instrumentals de la llengua a un grup d'alumnes que hi havien mostrat interès. Les lliçons es van desenvolupar sense interrupció fins a l'any 1964, moment en el qual es produeix un fet que va marcar un abans i un després en la tasca de Gabriel Barceló i incidí directament en el paper protagonista que va

¹¹ La Porciúncula. Casa religiosa de franciscans del Tercer Ordre Regular, situada a la barriada des Pil·larí de Palma. Les 33 quarterades de terreny foren adquirides el 1914. El 1918 es destinà la casa a centre d'estudis per a aspirants a clergues de l'orde, que fou inaugurat el 1925. El 1928 ja hi havia una seixantena de seminaristes. El 1962 hi havia 130 alumnes de batxillerat en el seminari menor, en règim d'internat. El 1968 s'hi començaren a matricular alumnes externs. El 1970 el centre passa a ésser col·legi seminari de segon ensenyament. El 1979 es tanca el pensionat. A partir de 1993 s'integra a la xarxa de centres concertats i s'hi imparteixen classes d'EGB i BUP. Actualment l'escola ofereix estudis de primària i ESO.

¹² El col·legi Ramon Llull de Manacor era un centre de caràcter laic, que no formava part de la xarxa de centres d'ensenyament mitjà públics, tot i tenir l'homologació i el reconeixement dels estudis que s'hi impartien. El seu origen el marca la demanda d'una classe mitjana que va anar creixent els anys cinquanta i aspirava a proporcionar una educació als seus fills sense la necessitat d'enviar-los a la capital (Palma). S'hi realitzaven els ensenyaments mitjans i el batxillerat i l'alumnat era exclusivament masculí. El professor Barceló hi començà a treballar com a prefecte d'estudis fins que va agafar la vacant de l'àrea de dibuix. Aquesta plaça tenia una consideració diferent de la resta i el docent que impartia la matèria estava dins la categoria de professors especials, això volia dir que no necessitaven una titulació acadèmica específica per impartir les lliçons, cas del professor Barceló. Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, 10 de novembre de 2000, al seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor.

assumir pel que fa al procés de recuperació de l'ensenyament de la llengua i la cultura pròpia de les Illes a la comarca de Manacor. L'anècdota explica la visita rutinària de l'inspector d'educació Josep Gassiot i Llorens¹³ al col·legi Ramon Llull, on es va trobar impartint lliçons de català el professor Barceló en lloc de les classes de dibuix corresponents a la programació escolar establerta. Al contrari del que s'hauria pogut esperar, no es va produir cap tipus de sanció, més aviat tot el contrari: l'inspector Gassiot va donar suport a la iniciativa i li va proporcionar l'empenta necessària perquè l'activitat seguís el seu camí amb un grau d'acceptació més gran dins el centre, tot insistint en el caràcter voluntari que havia de mantenir.¹⁴

Aquest episodi va suposar un suport molt important per al professor Barceló, que féu augmentar l'interès per millorar la seva formació en el camp de l'ensenyament de la llengua. Per això va iniciar una llarga relació amb l'OCB: primer es formà en els nivells de llengua (en què obtingué unes qualificacions excel·lents), i a continuació, en els cursos de professorat.¹⁵

Paral·lelament a la formació rebuda, Barceló va passar a formar part del conjunt de professorat que impartia cursos de català a la Part Forana per compte de l'OCB. Així, les lliçons de llengua al col·legi Ramon Llull a partir del curs 1964-65 seguien el sistema d'ensenyament per graus, en què es feia una prova de nivell a la fi de cada curs escolar, organitzada i dirigida per membres de l'Obra que es desplaçaven fins a Manacor. Tot plegat conferia un ambient de formalitat i oficialitat a una activitat que seguia mancada de qualsevol reconeixement oficial.¹⁶

Un cop fetes les proves, el mateix mes de juny s'organitzava un acte de cloenda, amb la presència d'integrants de l'OCB i del mateix Francesc de Borja Moll, on s'efectuava un reconeixement a l'alumnat que havia participat a les classes de llengua i es donaven els diplomes corresponents als nivells

¹³ Es tracta del mateix inspector d'educació que va permetre la continuïtat de les lliçons de català que l'any 1960 havia iniciat la professora Aina Moll (filla de Francesc de Borja Moll) a l'Institut Femení de Segona Ensenyança Joan Alcover de Palma, amb alumnes de les seves classes de francès, que es van prolongar durant més de deu anys i es convertiren en la primera experiència d'ensenyament del català en un centre públic i de control del règim franquista a Mallorca des de la desfeta de la Segona República. Entrevista enregistrada a Aina MOLL MARQUÈS, 9 de març de 2006, al seu domicili del camí des Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19, Biniali.

¹⁴ Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, el dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 63, Manacor.

¹⁵ Informació aportada per Gabriel BARCELÓ BOVER.

¹⁶ Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, el dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 63, Manacor.

cursats acompanyats d'un seguit de premis d'acord amb les qualificacions obtingudes.¹⁷

L'Obra hi participava de forma molt activa, no tan sols, com s'ha dit, amb la presència d'alguns dels seus membres més destacats i concedint els diplomes, sinó també subvencionant els premis que s'hi donaven. Normalment, els primers anys es tractava de motivar l'alumnat per a l'assistència a una activitat que era absolutament voluntària, per això dos factors esdevenien molt importants:

- El primer, mantenir un grau d'èxit elevat en els resultats de les proves de nivell. Això va ser així durant els primers anys d'aquesta experiència pel fet que el professor Barceló guiava i assessorava amb molta cura els alumnes. Tant és així que si no els veia prou preparats, els recomanava que no s'hi presentsin, per evitar, en molts casos, les qualificacions negatives.
- El segon factor respon a la germanor que es generava entre l'alumnat durant el curs escolar i al final. Els premis eren un al·licient afegit i important, ja que eren un reforç per aprendre, i no eren pas uns premis menors. A través de l'Editorial Moll es donaven lots de llibres d'autors de literatura catalana, també es concedien premis en metàl·lic que es movien entre les 200 i les 300 pessetes. Per a l'alumnat amb notes excel·lents, el premi es podia traduir en un viatge a algun dels territoris dels països catalans (Menorca, Eivissa, Catalunya i País Valencià).

Mentre això succeïa a les aules del col·legi Ramon Llull, mossèn Miquel Julià, destinat com a vicari a la parròquia dels Dolors de Manacor l'any 1964, va posar en marxa el primer curs d'ensenyament de català per a adults obert a tota la comunitat.

Ciudadans i ciutadanes de Manacor interessats en la qüestió lingüística i cultural, entre els quals hi havia el mateix Gabriel Barceló, acudiren a aquell curs organitzat al saló Fènix, un departament de la mateixa parròquia. Per tirar endavant l'activitat, mossèn Julià va disposar de l'assessorament en matèria pedagògica de l'OCB i va seguir el calendari que aquesta entitat ja havia marcat. Això suposava fer les proves de nivell el mes de juny amb membres de l'Obra desplaçats a Manacor, coincidint amb les proves que es feien a l'alum-

¹⁷ Vegeu MIR FULLANA, Antoni. «Nominació», MIR, Antoni [et al.]. *25 anys en defensa de la llengua i la cultura* (Papers de sa Torre). Patronat EMM, Impremta Llopis, 1998, pàg. 13-21.

nat del col·legi Ramon Llull i la participació també a l'acte de cloenda, concessió de diplomes i premis.¹⁸

Davant les dificultats de compaginar les responsabilitats de la vicaria a la parròquia amb les funcions de docència i organització del curs de català, mossèn Miquel Julià va traslladar a Gabriel Barceló la responsabilitat de gestionar els cursos per a adults, de manera que aquest passava a encarregar-se de totes les activitats d'ensenyament de la llengua catalana que es feien en el municipi de Manacor. Molts de joves i adults s'iniciaren en el domini de la llengua catalana i el consolidaren de la mà del professor Barceló al llarg de la intensa dècada dels anys seixanta. I tot sota el paraigua de l'OCB, que emparà i assessorà en tot moment la seva tasca.¹⁹

EL NAIXEMENT DE L'ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ I EL PAPER DESENVOLUPAT PER L'OCB EN LA SEVA GESTACIÓ

L'any 1972 es produeix un trencament de l'activitat educativa que fins aleshores s'havia desenvolupat al col·legi Ramon Llull. La conversió del centre en institut públic d'ensenyament mitjà i l'arribada de professorat d'origen peninsular, aliè a la realitat lingüística i cultural de les Illes, va dificultar la continuïtat de les classes de català. Tanmateix, no va ser aquest el motiu de la seva interrupció, sinó que fou la precària situació del professor Barceló, que va ser destinat a funcions administratives que feien que s'hagués de desplaçar sovint a Ciutat, i per tant no podia mantenir un contacte directe amb l'alumnat. Afegits al fet anterior hi havia els retards en el pagament de les nòmines per part de l'Administració educativa, cosa que va acabar provocant la renúncia de Barceló i, consegüentment, la finalització dels cursos de llengua.²⁰

La relació entre Gabriel Barceló i Francesc de Borja Moll amb l'OCB esdevé en aquests moments clau. Un important nombre d'alumnes que s'havia anat formant en el sistema de graus van veure truncades les seves expectatives de continuar la formació. Les reivindicacions d'aquest col·lectiu i la situació econòmica de l'OCB per fer front a l'organització dels cursos i el cost del

¹⁸ Entrevista enregistrada a Miquel JULIÀ PROHENS, 23 de novembre de 2000, al seu domicili del c/ de Pérez Galdós, 28, 8è B, Palma.

¹⁹ Vegeu MIR FULLANA, Antoni. «Nominació», op. cit.

²⁰ Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, el dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 63, Manacor.

professorat, van motivar la presentació d'una proposta per a la creació d'una escola de caràcter municipal, subvencionada per l'Ajuntament de Manacor, en què s'establí com a principal objectiu la continuïtat dels cursos de llengua, a més de realitzar una tasca de difusió cultural.²¹

La proposta²² va néixer de la iniciativa de tres persones: Gabriel Barceló, Josep Maria Salom²³ (mestre, aleshores, del col·legi públic Sa Torre, d'Ensenyança General Bàsica, de Manacor) i Josep Maria Fuster²⁴ (regidor del consistori municipal).

Amb l'assessorament al projecte de l'OCB i el seu suport a la iniciativa es va aconseguir, no sense un període d'incertesa i tensió, l'aprovació de la proposta al ple municipal de 7 de juny de 1973.²⁵

Mesos abans de la inauguració oficial i fins i tot de l'aprovació del projecte, es va posar en marxa a la revista setmanal *Manacor Comarcal* una campanya de recollida de suports. Una sèrie de persones de reconegut prestigi social en el món cultural, educatiu i religiós de Mallorca van fer seva la iniciativa i van fer públic en diferents articles el seu suport al projecte. Aquests articles es publicaren a una secció de la revista titulada *EMM, una fita cultural*, que es converteix en gairebé una secció permanent, abans, durant i després de la inauguració el setembre de 1973.

²¹ Entrevista enregistrada a Josep Maria SALOM, 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

²² FUSTER, Josep M. *Al Pleno del Ayuntamiento, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura*, 1 foli (no numerat), mecanografiat, signatura 854/5 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor (a partir d'ara, AMM). Pàg. 1.

²³ SALOM, Josep Maria. El 1970, quan arriba a Manacor, després d'anys destinat com a mestre a Artà, assumeix també la direcció d'una revista local, *Manacor Comarcal*, des d'on impulsà la publicació ja d'alguns articles en català. Alhora, coincideix a la nova escola, on treballarà com a mestre, amb el director Joaquim Gual de Torrella, que estava molt pròxim a les postures de defensa i impuls de la llengua catalana. Va publicar alguns articles a la revista local i va facilitar les instal·lacions del centre que ell dirigia perquè l'ajuntament disposés d'un local on ubicar l'EMM els primers anys. I finalment, va presentar el senyor Salom a Josep Maria Fuster i, a través d'ells dos, va conèixer el professor Barceló. Principalment ells tres foren els màxims impulsors i valedors del projecte de l'Escola. Entrevista enregistrada a Josep Maria SALOM, 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

²⁴ Fuster Perelló, Josep Maria. Nascut a Manacor el 22 de desembre de 1937. Llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Madrid (1962). Fou professor del col·legi Ramon Llull (1962), de l'Institut Femení de Ceuta, de l'Institut de Lluçmajor (1981) i de l'Institut Mossèn Alcover de Manacor. Va ocupar el càrrec de regidor de l'Ajuntament de Manacor (1970) i de delegat de Cultura (1974). Ha col·laborat com a articulista a la revista *Perlas y Cuevas*.

²⁵ Certificat de Bartomeu Tous Aymar, secretari general de l'Ajuntament de Manacor, Manacor, 11 d'octubre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel batle de Manacor, senyor Pedro Galmés Riera, i pel secretari, Bartomeu Tous Aymar, signatura 854/5 de l'AMM.

Segons algunes persones molt autoritzades que van viure tot el procés de naixement de la institució, aquesta campanya va esdevenir important en un doble sentit:

- Per una banda, el pes dins la societat mallorquina d'alguns personatges públics que s'hi adheriren va facilitar un consens més ampli dins el consistori municipal en el moment d'aprovar el projecte, que feia més difícil que hi mostrés l'oposició.
- Per altra banda, va servir per fer difusió de la futura institució i donar-la a conèixer a la ciutadania de Manacor.²⁶

Entre la intel·lectualitat i els membres il·lustres de la cultura que hi donaren suport hi trobem noms tan destacats com el de Gabriel Janer Manila,²⁷ escriptor i pedagog; Francesc de Borja Moll,²⁸ Josep Melià,²⁹ escriptor i polític,³⁰ i el literat i poeta Josep Maria Llompart,³¹ entre d'altres.

²⁶ Entrevista enregistrada a Josep Maria SALOM, 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

²⁷ JANER MANILA, Gabriel, «Una fita cultural»: S'Escola de Mallorca, *Manacor Comarcal* [Manacor] núm. 1828 (7 de juliol de 1973), pàg. 5: «és necessari tot un procés de culturització. És precís que el poble obri els ulls (es sensibilitzi, que diuen alguns) i això no s'improvitza».

²⁸ ANÒNIM. «Una fita cultural»: S'Escola de Mallorca, *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1829 (14 de juliol de 1973), pàg. 11: «És significatiu que una ciutat progressiva, capdavantera en la creació de tantes fonts de riquesa, hagi volgut fonamentar-los creant una escola que pot servir per retrobar la nostra identitat cultural.»

²⁹ Josep Melià Pericàs (Artà, 1939). Advocat, polític i escriptor. Llicenciat en dret (1962) i en periodisme (1965) a la Universitat de Madrid. El 1974 i després d'ocupar diferents càrrecs dins l'Administració pública, fou elegit procurador a Corts pel terç familiar en representació de Balears. Va participar en el govern de transició d'Adolfo Suárez i va ocupar el càrrec de governador general de Catalunya entre 1980 i 1981. Després de militar en el CDS, es va inscriure en tesis polítiques més nacionalistes i fou cofundador el 1991 de Convergència Balear. Ha escrit diferents obres d'assaig i anàlisi en clau nacionalista, com *La nació dels mallorquins* (1977), *La renaixença a Mallorca* (1968) i *Els mallorquins* (1963), i obres de poesia i narrativa i d'anàlisi política, com ara *Así cayó Adolfo Suárez* (1981). Ha col·laborat publicant articles en diaris com *L'Avui*, *ABC*, *Última Hora* i *El País*, entre altres. Hom li va concedir la Creu de Sant Jordi i la Gran Creu del Mèrit Civil.

³⁰ ANÒNIM. «Una fita cultural»: S'Escola de Mallorca, *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1827 (30 de juny de 1973), pàg. 5: «Josep Melià, escriptor i comentarista de TVE: La notícia és sensacional [...]. És tot un text polític i cultural, i que en bona lògica, hauria de servir per dissipar complexos i perquè altres corporacions municipals s'animin a defensar la cultura del nostre país.» Amb referència a l'aprovació d'una escola d'ensenyament de la llengua i la cultura catalanes per part del consistori de l'Ajuntament Manacor.

³¹ Josep Maria Llompart de la Peña (Palma 1925 - 1993). Destaca com a escriptor i poeta, també es va dedicar a la docència. L'any 1947 es llicencia en Dret per la Universitat de Barcelona. Entre 1969 i 1972 exercix com a professor de literatura catalana a la Delegació de la UB a Palma. És autor de diverses obres de poesia, entre les quals destaquen: *Poemes de Mondragó* (1961), *La terra d'Argensa* (1972) i *La Capella dels Dolors i altres poemes* (1981).

És un moment clau, amb un valor simbòlic molt important, atès que s'aconsegueix el suport de l'autoritat local, un òrgan dependent del règim franquista, que reconeix amb l'aprovació del projecte la importància de l'ensenyament de la llengua catalana i la cultura de Mallorca. És el moment que Francesc de Borja Moll i Josep Maria Llompart, com a representats destacats de l'OCB, assessoraren l'Ajuntament perquè bategés la nova institució com a Escola Municipal de Mallorquí. El projecte havia de passar el vistiplau de les autoritats de la dictadura a Madrid, i el fet de posar-li «Escola de Mallorquí» podia restar importància i atenció per a les persones que havien d'aprovar-lo, pensant que es devia tractar d'un centre de promoció de la cultura i el folklore propis de l'illa, sense cap relació amb Catalunya ni amb el català,³² llengua i territori on realment el règim posava tots els mecanismes al servei de la prohibició, així com la persecució de qualsevol manifestació d'identitat cultural i lingüística.

I efectivament, el projecte va ser aprovat a la capital i va poder seguir, sense més incidències, el procés constituent.

Quan l'Escola ja esdevé una realitat, l'Obra continua treballant al costat seu, ben a la vora del professor Barceló i per la consolidació del nou projecte amb el beneplàcit que li confereixen els Estatuts del centre municipal:

CAPÍTOL CINQUÈ

DIRECCIÓ TÈCNICA I PROFESSORAT

Donades les moltes atribucions i mèrits que reconeix tothom a l'Obra Cultural Balear en matèria de protecció a la nostra cultura en totes les seves manifestacions, i tenint en compte que és l'única entitat constituïda que té sistematitzats estudis consemblants dins la nostra regió, mentre l'Ajuntament ho trobi oportú, aquella entitat farà la proposta del professorat, donarà validesa als estudis impartits a l'Escola Municipal, entregarà els diplomes de final de curs, organitzarà el treball de seminaris i formació del professorat, controlarà els principals programes d'estudi, donarà les directrius d'ensenyament d'acord amb les tècniques que semblin més escaients i actualitzades, etc.³³

³² Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, 10 de novembre de 2000, al seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

³³ PRESIDENT DE LA COMISSIÓ DE CULTURA. *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 folis (sense numerar), mecanografiats, signatura 854/6 de l'AMM, pàg. 4.

En el paràgraf anterior s'indica amb rotunditat el vincle que s'estableix entre l'Escola i l'Obra: la primera necessitava la segona per garantir una sol·vència pedagògica i una serietat tècnica, i la segona necessitava la primera per fer possible l'objectiu d'estendre l'ensenyament i la defensa de la llengua, així com la cultura dels països catalans, en un indret de l'illa on li era més difícil arribar, deixant de banda un cost econòmic progressivament insostenible per a l'entitat.

L'OCB va assessorar en la redacció dels Estatuts de la nova institució i va participar activament en el seu principal òrgan de govern: el Patronat. Les funcions d'aquest òrgan eren: «cuidar, dirigir i administrar l'Escola i els seus béns eventuais, així com aixecar a l'Ajuntament les propostes de despeses per a la inclusió en el Pressupost Municipal Ordinari».³⁴

Així mateix cal destacar la representació dels seus membres. Potser un dels valors més positius i un encert pel que fa al suport que es necessitava en aquells moments per aixecar una empresa com l'EMM. La composició era molt àmplia i heterogènia. El batle n'era membre i president, segons marcaven els Estatuts. Els membres de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament també en formaven part. I l'OCB n'hi aportava un altre. I tant la Caixa de Pensions com la Caixa d'Estalvis «Sa Nostra» hi participaven amb un representant de cada institució, respectivament.

Els Estatuts indicaven que s'havia de convidar un representant dels centres de primària (EGB)³⁵ i un de l'ensenyament secundari (BUP o FP).³⁶

El director també n'era membre. I finalment es va convidar tres representants de la societat civil del municipi «de privada estimació a la llengua i excel·lent reputació ciutadana».³⁷

L'OCB va enviar per a la constitució del primer Patronat, Jaume Vidal i Balaguer en representació de l'entitat.

³⁴ PRESIDENT DE LA COMISSIÓ DE CULTURA. *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 folis (sense numerar), mecanografiats, signatura 854/6 de l'AMM, pàg. 3.

³⁵ Carta de Martí Mascaró, batle de Manacor, al president de la «Junta Municipal de Enseñanza Básica», Manacor, 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, signatura 854/5 de l'AMM, pàg. 1.

³⁶ Carta de Martí Mascaró, «Director del Instituto Nacional de Bachillerato Mixto, al Secretario del Ayuntamiento de Manacor, Manacor a 8 de septiembre de 1973», 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró Galmés, signatura 854/5 de l'AMM, pàg. 1.

³⁷ PRESIDENT DE LA COMISSIÓ DE CULTURA. *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 folis (sense numerar), mecanografiats, signatura 854/6 de l'AMM, pàg. 3.

EL SUPORT DE L'OCB ALS PRIMERS ANYS I EN EL PROCÉS DE CONSOLIDACIÓ DE LA NOVA ESCOLA

El paper de l'OCB no es va limitar a l'assessorament pedagògic, a la proposta de continguts i a la validació de la formació que s'impartia a l'Escola Municipal de Mallorca de Manacor, com bé apunten els seus Estatuts, sinó que hi va contribuir decididament a través de diferents vies:

- l'econòmica,
- la provisió de recursos materials, fonamentalment didàctics i bibliogràfics,
- la participació activa en l'organització d'un cicle d'extensió cultural i
- la formació permanent del professorat de l'Escola.

Respecte a l'apartat econòmic, l'Obra va continuar finançant durant un temps l'acte de cloenda i concessió de premis, garantint que els/les millors alumnes rebessin un reconeixement en forma d'obsequis (lots de llibres, diners i viatges) a l'esforç realitzat, però amb el pas dels primers cursos, els premis es van reduir als llibres, i quan l'ensenyament de la llengua es va incorporar als centres educatius, es va deixar de subvencionar l'acte, perquè el cost era inassolible per l'entitat cultural.

Sense deixar del tot aquest apartat, es pot remarcar el suport financer que puntualment es va donar a la iniciativa d'organitzar un cicle de conferències sobre temes de cultura, història, economia, literatura, etc. de les Illes Balears. Experts, escriptors i gent de la cultura van participar durant anys en les diferents edicions del que es va anomenar «Cicle d'Extensió Cultural», iniciat des del primer curs (1973-74) i que es va allargar fins aproximadament a la meitat dels anys vuitanta. La font principal de finançament per cobrir el cost de les sessions que s'hi organitzaven corria a càrrec de la Caixa de Pensions (aleshores coneguda amb el nom de Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat). Tot i que l'OCB també va col·laborar econòmicament en el finançament, fonamentalment, la principal contribució de l'entitat cultural pel que fa al cicle es va adreçar a l'apartat d'organització. Sovint era qui assessorava l'Escola sobre els temes a tractar i l'elecció dels / de les conferenciants i s'encarregava de posar-se en contacte amb ells, per tal de garantir la seva participació.³⁸

³⁸ *Llibre d'actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca*, Manacor, del 17 d'octubre de 1973 al 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM, pàg. 8.

La provisió de llibres, revistes i material didàctic divers per al fons de la biblioteca de l'Escola Municipal de Mallorca va ser un altre dels canals de col·laboració que van facilitar un creixement considerable dels recursos del centre els primers anys de funcionament. Entre les donacions més destacades de l'OCB hi ha guies de gramàtica de l'editorial Moll o els exemplars mensuals de la revista *Lluc*.³⁹

Finalment, la col·laboració entre les dues entitats també es va concretar en programes i propostes de formació permanent del professorat de l'EMM. En aquest sentit l'Obra, segons marquen els Estatuts de la institució de Manacor, assumiria la preparació dels docents i el seu reciclatge. Els primers anys s'organitzen escoles d'estiu, jornades de formació i innovació en didàctica i, sobretot, es convoca sovint el professorat per coordinar les accions i el mètode d'ensenyament, ja que l'eix vertebrador de tot el sistema educatiu posat en marxa passa per l'Obra Cultural Balear. A finals de la dècada dels anys setanta l'Escola, a través del seu Patronat, manifestarà el seu descontentament respecte al compliment d'aquesta funció, per tal com considera que l'Obra no ofereix una oferta formativa ajustada i necessària al professorat de Manacor. La queixa és rebuda per l'entitat i es fan les accions oportunes per resoldre la situació.⁴⁰ És potser el moment més crític en les relacions entre ambdues institucions.

Afortunadament, el llarg camí recorregut per l'una i l'altra institució durant uns anys difícils, atès el moment polític, social i cultural en el qual van iniciar la seva singladura, demostra que hi ha hagut molts més encerts que no pas errades, molta més claror que ombra, molta més coordinació que oposició, i posa de manifest el valor de l'OCB en l'anomalia històrica que va ser la creació d'una escola d'ensenyament de la llengua catalana impulsada, governada i finançada per una institució que l'any 1973 encara formava part

³⁹ La revista *Lluc* la va fundar l'any 1921 en format bilingüe la congregació religiosa dels Missioners del Sagrat Cor. Els principals continguts de la revista durant aquells anys versaren sobre religió, història, ciència, poesia i crònica del Santuari de Lluc, centre espiritual de Mallorca. Des de 1974 la revista, tot i conservar la titularitat original, és administrada per l'OCB, que la converteix en vehicle de comunicació cultural i social, a més de defensa de la llengua catalana, que es fa ressò de les diferents fases, en clau progressista, que se succeïren en l'etapa de la Transició democràtica. L'any 1987 es va rompre l'acord amb l'OCB i la revista va tornar a ser editada per la congregació propietària de la capçalera. Durant l'època en què va estar en mans de l'OCB la revista passà a ser publicada totalment en català.

⁴⁰ «Respecte al futur de l'Escola, es discuteix animadament la formació del professorat, que hauria de tenir un programa més a nivell dels Països Catalans i amb més bagatge cultural que el que exigeix l'actual programa de l'Obra.» *Llibre d'actes del Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca*, Manacor, del 17 d'octubre de 1973 al 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM, pàg. 46.

de l'entramat institucional del franquisme. En definitiva, possiblement mai no hauria existit l'Escola Municipal de Mallorca sense la inestimable col·laboració de l'OCB i l'assessorament que aquesta entitat va proporcionar-li per garantir la solvència tècnica i pedagògica que necessitava abans, durant i després del seu naixement.

ARXIU I DOCUMENTACIÓ CONSULTATS

Documents d'arxiu

Acta d'aprovació del nou Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca del dia 3 de setembre de 1980, 1 foli (sense numerar). S'hi adjunta el Reglament de l'Escola Municipal de Mallorca. Signat (el president de la Comissió Municipal de Cultura), signatura 854/6. Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor (a partir d'ara, AMM).

Acta de la proposta d'una Escola Municipal de Llengua, llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de Manacor, sessió del 7 de juny de 1973, pàgina 11, signatura 733/1, AMM.

Carta de Francesc de Borja Moll Marquès a Josep M. Fuster, Palma de Mallorca a 9 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Francesc de Borja Moll Marquès, secretari, signatura 854/5 de l'AMM.

Carta de Gabriel Barceló Bover, director de l'EMM, al batle de Manacor, Manacor a 4 de febrer de 1974, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Gabriel Barceló, signatura 854/5 de l'AMM.

Carta de Josep Maria Fuster al president de l'Obra Cultural Balear, sense data, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Josep Maria Fuster, conseller delegat, signatura 854/5 de l'AMM.

Carta de Josep Maria Fuster Perelló al senyor director de la Caixa d'Estalvis de Catalunya i Balears, a Barcelona, sense data, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Josep M. Fuster Perelló, signatura 854/5 de l'AMM.

Carta de Martí Mascaró, batle de Manacor, al director de «La Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares», Manacor a 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, signatura 854/5 de l'AMM.

Carta de Martí Mascaró, batle de Manacor, al president de l'OCB, Manacor a 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, signatura 854/5 de l'AMM.

- Carta de Martí Mascaró, batle de Manacor, al president de la «Junta Municipal de Enseñanza Básica», Manacor a 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Martí Mascaró, director de l'«Instituto Nacional de Bachillerato Mixto, al Secretario del Ayuntamiento de Manacor», Manacor a 8 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró Galmés, signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Martí Mascaró, batle de Manacor, al director de la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares, Manacor a 23 d'agost de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Martí Mascaró, signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Ramon Colell, delegat general de Balears de la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, a Josep M. Fuster Perelló, conseller delegat del Patronat de l'Escola Municipal de Llengua Vernacla de Manacor, Palma de Mallorca a 12 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Ramon Colell, signatura 854/5 de l'AMM.
- Carta de Sebastià Perelló, delegat de Manacor de «la Caja de Ahorros y Monte de Piedad de las Baleares», al batle de Manacor, Manacor a 4 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Sebastià Perelló, signatura 854/5 de l'AMM.
- Certificat d'Antoni Lliteras Rosselló, «Oficial Mayor Letrado en funciones de Secretario Accidental» de l'Ajuntament de Manacor, Manacor a 7 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel batle de Manacor, senyor Pedro Galmés Riera, i pel secretari, Antoni Lliteras Rosselló, signatura 854/5 de l'AMM.
- Certificat de Bartomeu Tous Aymar, secretari general de l'Ajuntament de Manacor, Manacor a 11 d'octubre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel batle de Manacor, senyor Pedro Galmés Riera, i pel secretari, Bartomeu Tous Aymar, signatura 854/5 de l'AMM.
- Certificat de Bartomeu Tous Aymar, secretari general de l'Ajuntament, Manacor a 16 de juliol de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat pel batle de Manacor, senyor Pedro Galmés Riera, signatura 854/5 de l'AMM.
- FEMENIAS DURAN, Llorenç. *Proposición de nombramiento de Director de la Escuela Municipal de Mallorquín*, Manacor, 6 de setembre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Llorenç Femenias, Antoni Serra Fiol i Josep M. Fuster Perelló, signatura 854/5 de l'AMM.

- FEMENIAS DURAN, Llorenç; FUSTER, Josep Maria. *Propuesta al Pleno Municipal*, Manacor a 2 d'octubre de 1973, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signat per Llorenç Femenias i Josep M. Fuster, signatura 854/5.
- FEMENIES, Llorenç. *A l'Ajuntament en Sessió Plenària*, Manacor, 7 de juny de 1973, 4 folis, signatura 854/5 de l'AMM.
- FUSTER, Josep Maria. *Al Ayuntamiento Pleno, propuesta para la creación de una Escuela Municipal de Lengua y Cultura*, 1 foli (no numerat), mecanografiat, signatura 854/5 de l'AMM.
- Llibre d'actes del Patronat de l'EMM*, Manacor, del dia 17 d'octubre de 1973 fins al 28 de juliol de 1987, pàg. 2 a 62, signatura 20/5 de l'AMM.
- Llibre d'actes del Patronat de l'EMM*, Manacor del 17 d'octubre de 1973 al 28 de juliol de 1987, pàgines de la 2 a la 62, manuscrit i mecanografiat, signatura 20/5 de l'AMM.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ. *EMM, Memòria curs 1974-75*. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 17, mecanografiat, Manacor, 1975. Signatura 854/1 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ. *EMM, Memòria curs 1975-76*. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 39, mecanografiat. Manacor, 1976. Signatura 854/2 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ. *EMM, Memòria curs 1976-77*. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 854/ 3 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ. *EMM, Memòria curs 1977-78*. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/12 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ. *EMM, Memòria curs 1978-79*. Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 30, mecanografiat. Manacor, 1977. Signatura 6/3 de l'Arxiu Municipal de l'Ajuntament de Manacor.
- PATRONAT ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ. *EMM, Memòria del curs 1973-74*, Ajuntament de Manacor, pàg. 1 a 15, mecanografiat. Manacor, 1974, carpeta Memòria original curs 1973-74, sense nom. Arxiu del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament de Manacor.
- PRESIDENT DE LA COMISSIÓ DE CULTURA. *Aprovació del nou Patronat de l'EMM i adjunt del Reglament de l'Escola de 1973*, 7 folis (sense numerar), mecanografiats, signatura 854/6 de l'AMM.

PRESIDENT DE LA COMISSIÓ DE CULTURA. *Informe de la Comisión de Cultura y Deportes en relación a la Escuela Municipal de Mallorcaín*, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/7 de l'AMM.

PRESIDENT DE LA COMISSIÓ DE CULTURA. *Informe de la Comisión de Cultura y Deportes en relación a la Escuela Municipal de Mallorcaín*, 1 foli (sense numerar), mecanografiat, signatura 854/7 de l'AMM.

Sol·licitud de Gabriel Barceló, Francesca Santandreu i Guillem Morey, professors adscrits a l'EMM, a l'Ajuntament de Manacor, Manacor, 13 d'abril de 1976, 2 folis (sense numerar), mecanografiats, signats per Gabriel Barceló, Francesca Santandreu i Guillem Morey, signatura 854/ 7 de l'AMM.

Articles consultats

ANÒNIM. «Curs de mallorquí», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 131 (octubre de 1966), pàg. 9.

ANÒNIM. «Curs de mallorquí», *Perlas y Cuevas* [Manacor], núm. 131 (29 d'octubre de 1966), pàg. 13.

ANÒNIM. «¿Un grupo teatral en lengua vernácula?», *Perlas y Cuevas* [Manacor] núm. 103 (5 de setembre de 1965), pàg. 12.

ANÒNIM. «Scoutismo», *Perlas y Cuevas* [Manacor] núm. 106 (octubre de 1965), pàg. 9.

ANÒNIM. «Curs de mallorquí», *Perlas y Cuevas* [Manacor] núm. 131 (octubre de 1965), pàg. 9.

ANÒNIM. «“Una fita cultural”: S'Escola de Mallorcaín», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1827 (30 de juny de 1973), pàg. 5.

ANÒNIM. «“Una fita cultural”: S'Escola de Mallorcaín», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1825 (16 de juny de 1973), pàg. 15.

ANÒNIM. «“Una fita cultural”: S'Escola de Mallorcaín», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1829 (14 de juliol de 1973), pàg. 11.

ANÒNIM. «“Una fita cultural”: S'Escola de Mallorcaín», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1828, Manacor, 7 de juliol de 1973, pàg. 5.

ANÒNIM. «“Una fita cultural”: S'Escola de Mallorcaín», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1833 (11 d'agost de 1973), pàg. 5.

ANÒNIM. «“Una fita cultural”: S'Escola de Mallorcaín», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1844 (octubre de 1973), pàg. 5, 14 i 22.

ANÒNIM. «Los primeros jueves de cada mes, Pleno» i «Gabriel Barceló, director de la Escuela de Mallorcaín», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1838 (novembre de 1973), pàg. 7, 8 i 12.

- ANÒNIM. «Escola de Mallorca», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1841 (6 d'octubre de 1973), pàg. 2.
- ANÒNIM. «Pedro Galmés Riera, 6 años de alcalde», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1848 (25 d'octubre de 1975), pàg. 9-14.
- ANÒNIM. «Sin trabas. El mallorquí en la escuela», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1832 (5 de juliol de 1975), pàg. 21.
- ANÒNIM. «Escola Municipal de Mallorca, Lliçó 14», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1967 (6 de març de 1976), pàg. 9.
- ANÒNIM. «Sin trabas. El mallorquí en la escuela», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1964 (14 de febrer de 1976), pàg. 21.
- ANÒNIM. «Lliçó 14», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1967 (6 de març de 1976), pàg. 9.
- ANÒNIM. «Escola Municipal de Mallorca, Lliçó 10», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1964 (14 de febrer de 1976), pàg. 6.
- ANÒNIM. «Una fita cultural”: S'Escola de Mallorca», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1826 (23 de juny de 1973), pàg. 5.
- ANÒNIM. «Una fita cultural”: S'Escola de Mallorca», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1830 (21 de juliol de 1973), pàg. 10.

Llibres i bibliografia consultada

- ALOMAR, Antoni. *La llengua catalana a les Balears en el segle XX*. Palma: Documenta Balear, 2002.
- ANÒNIM. «Una fita cultural”: S'Escola de Mallorca», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1830 (21 de juliol de 1973), pàg. 10.
- FUSTER VALLS, Joaquín. *Diccionario biográfico de Manacor, del s. IV al s. XXI*. Manacor, 2009.
- FUSTER, Pep Lluís. «S'Escola de Mallorca” ya es una realidad», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1841 (6 d'octubre de 1973), pàg. 5.
- MIR FULLANA, Antoni. «Nominació», MIR, Antoni [et al.]. *25 anys en defensa de la llengua i la cultura* (Papers de sa Torre). Patronat EMM, Impremta Llopis, 1998, pàg. 13-21.
- MOLL MARQUÈS, A. *Francesc de Borja Moll, la fidelitat tossuda*. Palma: Ajuntament de Palma, 2003.
- NADAL, Bernat. «Josep Maria Llompart a Manacor», *Manacor Comarcal* [Manacor], núm. 1878 (22 de juliol de 1974), pàg. 5.

PONS BARCELÓ, Bartomeu. «La planificació de l'Educació a les Balears en 1970», // *Jornades d'Història de l'Educació en els Països Catalans*. Palma: Societat d'Història de l'Educació dels Països Catalans, 1978.

Fonts orals / Entrevistes realitzades

Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, 10 de novembre del 2000, al seu despatx del Departament de Política i Normalització Lingüística de l'Ajuntament, Manacor.

Entrevista enregistrada a Aina MOLL MARQUÈS, el 9 de març de 2006, al seu domicili del camí des Terrer Blanc, Polígon 11, parcel·la 19, Biniali.

Entrevista enregistrada a Josep Maria SALOM, el 27 de maig de 2005, al Palau de la Premsa, Manacor.

Entrevista enregistrada a Gabriel BARCELÓ BOVER, el dissabte 9 d'abril de 2005, al seu domicili del carrer Ronda de Felanitx, 63, Manacor.

Entrevista enregistrada a Miquel JULIÀ PROHENS, el 23 de novembre de 2000, al seu domicili del c/ de Pérez Galdós, 28, 8è B, Palma.